

tationem facit, quod in alia parte illius diei spiritualis supponit sanctus Augustinus, nimirum omnes Angelos habere semper actualem cognitionem in proprio genere rerum omnium, quas Deus in illis primis sex diebus condidit; quod enim id supponat, patet, quia docet, illud mane, et vespera fuisse simul, dicto lib. 4, de Genesi, cap. 29, et sequentibus. Unde cap. 32, dicit illud mane, et vespera non secundum temporis moras, sed secundum spiritualem potentiam mentis angelicæ, cuncta, qua voluerunt simul notitia facillima comprehendentem, esse intelligenda. Quod vero ex parte vespertinæ cognitionis vel non ita sit in aliquibus, et in aliis sit incertum, probatur ex dictis supra lib. 2, de cognitione Angelorum, quia Angeli non cognoscunt simul omnia, quæ per species in proprio genere cognoscere possunt, quia non possunt cognoscere simul, nisi quæ per unam speciem repræsentantur, et verisimilius est, multos esse Angelos, qui non possunt per unam, et eamdem speciem, cœlum et terram, spiritualia et corporalia, et mixta omnia contemplari, imo credibilius est, paucos esse Angelos, qui tam universalem et elevatum modum cognoscendi naturalem habeant: ergo ex hac parte non potuerunt Angeli in illo principio habere actualem cognitionem omnium operum sex dierum, et creationis mundi, quia nec per unum actum, quia non per unam speciem, nec per plures actus, quia hoc modo non possunt plura simul intuiri. Aliunde vero etiam illi, si qui sunt, qui per unam speciem id facere possint, libere utuntur illa, et ideo nemo potest, nisi divinando, affirmare, omnes habuisse illum actualem usum statim, ac conditi sunt.

36. *Erasio prima.*—*Secunda.*—*Tertia.*—*Forum præclusio.*—Dicere quidem aliquis posset, satis esse, quod omnes Angeli semper sint in aliqua naturali cognitione, et consideratione creaturarum, ut inde intelligamus, in tota collatione sanctorum Angelorum fuisse simul vespertinam cognitionem omnem rerum creatarum, licet fortasse non in singulis fuerit actualis cognitionis omnium, sed quosdam actu considerasse aliquas, alias alias. Neque enim verisimile est, in tanta intelligentium multitudine aliquod opus Dei non fuisse actu consideratum. Et hoc satis esse videtur ad illam dierum distinctionem; vel etiam dici potest, ideo Angeli, præsertim inferiores, non omnia simul, et uno actu considerent, tamen brevisima mora posse omnia percurriere, nunc hoc, nunc illud intuendo, et ita factum satis esse, ut sex illi dies comparatione facta ad nostrum

tempus, simul esse dicantur; vel tandem dici potest, ad doctrinam Augustini satis esse, quod unus Angelus simul possit per unam speciem omnes creaturas factas contemplari: nam fere certum est, in illo initio unumquemque quantum potuit per naturales vires opera Dei considerasse, et sic satis etiam erit, quod in supremo Angelo omnes illi dies, et vesperæ simul esse potuerint. Sed hæc omnia revera solum divinando, vel conjectando dicuntur, et ideo incredibile est, verum illorum dierum sensum ex tam incertis rebus pendere.

37. *Suadetur quarto objectiones aliquot proponendo contra sententiam Augustini.*—*Prima objectio.*—Quarto possumus objicere, quia ille sensus non solum valde metaphoricus est, quem in historia maxime vitandum esse diximus, sed etiam metaphora illa multa continet, quæ nec sufficientem rationem habent, nec satis explicari possunt. Primum est, quod cognitionis matutina unica, et indivisibilis per comparationem ad res cognitas sexies multiplicari dicitur, cum ex parte rerum cognitarum nulla ratio talis distinctionis, ordinis, aut numeri dari possit. Cum enim firmamentum factum secundo die dicatur esse cœlum, in quo sunt stellæ, et non possit videri cœlum in Verbo, non visis stellis, cur matutina cognitionis harum rerum in duas, et interposita cognitione maris, et terræ ab aquis discooperatae, fuisse in illa metaphorica narratione divisa: multaque similia de ceteris interrogari possunt, quorum rationes reddere, difficillimum judico. Eademque difficultas in cognitione vespertina considerari potest, maxime cum opera illorum dierum quoad cognitionem in proprio genere nullam habeant connexionem, nec dependentiam, nec ex se postulent unam, vel plures cognitiones, sed juxta virtutem cognoscentis, et media, seu species, per quas cognoscit, simul et sine illo ordine temporis, vel naturæ cognosci possunt.

38. *Secunda objectio.*—Præterea appellations *mane* et *vesperæ*, respectu cognitionum metaphoricas sunt, et voluntariae; quia ante S. Augustinum non fuerunt fundate in aliquo usu. Magisque metaphorica est conjunctio ex illis duabus ad componendum unum diem, ex eo solum quod circa eamdem rem magis, vel minus perfecte versantur. Nam vesperæ, et mane proprie non compонunt unum diem, nisi, quia sunt partes unius motus, et quemdam certum ordinem inter se habent. Ille autem due cognitiones clarior, et minus clara ejusdem rei, licet sint simul, nullum tamen inter se habent ordinem, aut connexionem, sed solum concomitantem se habent: cur ergo dicentur unum diem componere. Nam quod una sit excellentior alia, non satis est, nisi inter se uniatur, vel ordinantur: et ideo Augustinus aliquem alium ordinem observavit, ut supra notavi adeo tamen nobis obscurum, ut augeat potius difficultatem. Nam imprimis differentia, quam constituit inter primum, et alios dies, vix intelligitur, quia in primo instanti creationis suæ non solum unusquisque Angelus seipsum, sed etiam alios, nec solum alios spiritus, sed etiam cœlos, et alia corporalia actu contemplari poterunt, unusquisque secundum suam virtutem, et species, quas in eodem instanti, et prius etiam natura, quam in actu aliquem cognoscendi prodirent, acceperunt: ergo in illo instanti habuerunt cognitionem vespertinam non tantum sui, sed etiam aliorum Angelorum et corporum. Et simili modo sancti Angeli in secundo instanti non tantum cognitionem sui, sed etiam omnem aliam cognitionem creaturarum, quam habebant, in laudem creatoris retulerunt: ergo prius etiam tempore, ac natura habuerunt vespertinam cognitionem omnium rerum, quas postea viderunt in Verbo: ergo non magis in primo die antecessit vespertina cognitionis, quam in ceteris diebus. Neque etiam pone ratio illa quod de luce tantum bis dicitur *fiat*, et *facta est*, de aliis vero additur tertium, scilicet, et *fecit Deus*, rem convincit: tum, quia si ad rem spectemus, etiamsi per lucem intelligamus Angelos, illi non tantum habent esse in Verbo, sed etiam facti sunt in mentibus angelicis sicut res aliae: nam res aliae non dicuntur fieri a Deo in mentibus angelicis, nisi per impressionem specierum intelligibilium, quibus repræsentantur: Angelus vero licet fortasse respectu suinon indiget specie, ad ceteros cognoscendos speciebus indiget: ergo etiam Angeli dicendi sunt fieri in mentibus aliorum: ergo in hoc parva, vel nulla est differentia inter opus primi diei et reliquorum. Accedit, quod res non dicuntur proprie fieri in Verbo Dei, licet in illo sint eminenter, et objective tanquam in arte, vel idea, et ideo, cum dicitur, *fiat lux*, vel *firmamentum*, non est sensus, quod fiat in Verbo Dei, sed quod fiat in se, et hoc ipsum ostenditur, cum dicitur, *facta est lux*, declaratur enim efficacia imperii divini, quod imperium non est aliud, quam voluntas Dei, quæ per Verbum imperandi significatur. Quod vero in opere secundi diei addatur, et *fecit Deus*, non intelligitur, id est, fecit in mentibus angelicis: nam hæc est plane metaphorica, et

voluntaria interpretatio sine fundamento in littera. Unde, ut opinor, non habet peculiare mysterium, sed additum est ad explicandum melius munus firmamenti, quod fuit dividere aquas ab aquis: unde in tertio die non est additum simile Verbum, quia secundum contextum non erat necessarium; in quarto autem die repetitum est, quia ad majorem operis explicationem est commodum: in quinto vero die omissum est verbum, *factum est ita*, solumque dicitur, *dixit Deus, producant aquæ*, etc., et infra: *Creavitque Deus cœte grandia*, etc., in sexto vero die paululum immutantur verba, et de homine solum dicitur, dixisse Deum *faciamus hominem*, quo significatur internum consilium, et postea declaratur executio: *Creavit Deus hominem*: tota ergo illa differentia inter opus primi diei, et ceterorum non subsistit.

39. *Tertia objectio.*—Addo præterea, illum ordinem inter primum vespere, et mane non multum referre, ut ex vespertina cognitione sui in se, et matutina cognitione sui in Verbo unus dies componatur media relatione prioris cognitionis in laudem Dei. Nam hic ordo ad summum intelligitur esse per modum dispositionis ad formam perfectiorem, vel per modum meriti ad præmium, ex quibus non solet componi aliquid unum, quod cum metaphora unius diei aliquam proportionem habeat. In aliis vero diebus ordo, quo dicitur matutina præcedere, non satis appareat, qualis sit, nec in qua causalitate fundetur: nam cognitionis vespertina etiam quoad opera aliorum dierum naturalis est, et quantum est ex se prior est cognitione supernaturali, præsertim matutina, ut explicavi. E contrario vero in nullo genere causæ præter finalem potest esse effectus cognitionis matutinæ, quia non consequitur ad illam, sed ad principia naturæ, nec matutina disponit ad vespertinam, sed potius e converso. Posset autem excogitari cognitionis vespertina per species infusas et supernaturales, per quas altiori modo cognoscuntur res in proprio genere in se, et non in Deo clare viso; quæ cognitionis dici poterit consequens statum beatificum tanquam proprietas gratiae consummatæ, sicut de scientia animæ Christi, et hominum beatorum dici solet. Sed absque dubio non loquitur Augustinus de tali cognitione vespertina, sed de naturali: nec talis cognitionis cum fundamento tribuitur Angelis respectu creaturarum ordinum naturalium, quia per naturalem scientia sufficienter cognoscunt res istas in proprio genere: et licet daretur ut

consequens visio beata, ille ordo nihil pertinet ad compositionem unius diei. Item alias unus dies posset componi ex uno mane, et duplices vespera, una naturali, et alia supernaturali, habentibus aliquem ordinem, licet diversae rationis ad eamdem cognitionem matutinam.

40. Quarta objectio. — Ponderari etiam potest, quod juxta discursum Augustini vix intelligitur, quando consummentur singuli dies; nam de primo ait, incipere a vespertina cognitione, quæ interveniente relatione in laudem creatoris ascendit in mane usque ad matutinam cognitionem. Quod si hoc ita est, vel secundus etiam dies incipiet a vespera, et terminabitur per mane, et sic usque ad sextum, ac subinde etiam septimus dies a vespera incipiet, quod Augustinus semper negat, in dicto quarto libro Genesis, et saepe alibi. Vel dicendum erit, in eodem mane, in quo primus dies consummatur, intrinsece, incipere secundum diem per matutinam cognitionem firmamenti, seu operis secundi diei, et consequenter secundum diem finiri in cognitione vespertina ejusdem operis, vel ut jam relata in laudem creatoris, vel secundum se spectata: ac subinde, quod per relationem operis secundæ diei, id est, firmamenti cogniti per vespertinam cognitionem ejusdem diei tertius dies jam incipiat, et ad meridiem perveniat per matutinam cognitionem operis ejusdem diei, et in ea consummatur. Utrumque enim horum videtur habere inconveniens, videlicet, quod simul compleatur primus dies per matutinam cognitionem lucis, et incipiat secundus dies per matutinam etiam cognitionem firmamenti: nam sive illæ duas cognitiones matutinæ intelligentur omnino simul sine ullo ordine, sive cum aliqua prioritate et ordine, non recte cohærent, vel coordinantur. Item quia alias dies secundus sine relatione sui operis in laudem Dei pertinet, si talis laus ad initium tertii diei jam pertinet, vel si ad vitandum hoc inconveniens dicatur, in illo terminari intrinsece secundum diem, jam ille secundus dies incipiet intrinsece in mane, quo prima dies consummatur, et finietur intrinsece in altero mane, quo inchoatur tertius dies, quod etiam prosequendo metaphoram, monstrorum videtur.

41. Quinta objectio trimembri. — **Primum membrum.** — Ultimo objicere possumus, quod juxta illam quasi parabolam, vel metaphoram interpretationem nulla conveniens ratio numeri et ordinis sex dierum dari potest, nec septima dies potest commode explicari. Probatur primum, quia Augustinus nullam aliam

redit rationem, nisi perfectionem senarii numeri, vel quia sex sunt gradus seu ordines rerum cognitarum. At neutra ratio satisfacit. Non prima, quia alii sunt numeri vel æque, vel magis perfecti, ut denarius, etc., præterquam quod non sufficit numerum esse perfectum, ut rebus numeratis tribnatur, nisi in rebus ipsis verum aliquod supponatur fundamentum, quod hie non invenitur, ut patebit alteram rationem refutando, quod ex parte jam fecimus: nam si firmamentum factum secundo die fuit verum cœlum octavum, aut nonum, certe alii cœli planetarum, et astra ipsa, sol, luna, et stellæ non sunt res alterius generis, vel ordinis inter se: ergo in talibus rebus non erat fundamentum numerandi tales dies. E contrario vero volatilia et aquatilia non minus distinguuntur inter se, quam a brutis terrestribus, et homo plus dictat ab illis omnibus, quam omnia illa inter se, cum sit secundum differentiam ultimam excellentioris ordinis: cur ergo cognitione matutina volatilium et aquatilium simul uno die censemur, et cognitione matutina brutorum terrestrium intelligitur posterior, et in distincta die? vel cur cognitione matutina hominis non multo magis per se constituit novum diem distinctum a cognitione brutorum, quam horum cognitione a volatilium cognitione matutina separetur? Atque hinc probatum relinquitur secundum punctum de ordine.

Secundum membrum. — Nam si matutina et vespertina cognitione Angelorum dicitur constituere primum diem, quia Angeli sunt excellentissimæ creaturæ cognite in Verbo; cur cognitione matutina et vespertina hominis non constituit secundum, cum homo inter res creatas secundum gradum perfectionis habeat? Quod si dicatur, præmetti debuisse, alia opera, per quæ homini locus præparatus est: hoc certe in operibus secundi et tertii diei satis observatum fuerat: illa autem non cogebant ad distinguendum quartum diem a secundo, nec ad præponenda bruta animalia homini in cognitione matutina, seu in hoc spiritualium dierum ordine.

42. Tertium membrum. — Concluditur *judicium de sententia Augustini*. — Denique tertium membrum de septimo die ita declaro, quia si isti dies distinguuntur per repetitionem ejusdem cognitionis matutinæ in ordine ad varia opera Dei, ad numerandum septimum diem, necessarium est assignare opus septimum, distinctumque ab operibus sex dierum, in cuius cognitione matutina septima dies posita sit; et

cum, secundum Augustinum, ille dies non habeat vesperam, oportebit, ut illud opus per vespertinam cognitionem non cognoscatur. At nihil horum dici potest probabiliter: ergo juxta illos analogicos dies non potest septimus numerari. Dicetur fortasse diem septimum non in cognitione operis, sed potius in cognitione carentiae operis positum esse. Sed contra hoc est, quia illa vel magis est carentia cognitionis, quam nova positiva cognitionis, quia cognoscendo hæc opera, et non plura, cognoscitur illa carentia novi operis, vel certe si aliqua cognitione positiva addenda est, hæc ita cogitanda est, ut Angeli videntes Deum, per ipsammet visionem sciant, se videre omnia opera, quæ Deus per se facere statuit; nam per hoc vident non fecisse Deum plura, quam ipsi videant: hæc autem cognitionis non pertinet ad novum diem, nec intelligitur illis addita in die septimo, sed videtur intrinsece inclusa in perfectione illius cognitionis matutinæ, qua omnia Dei opera in ipso videntur. Ergo juxta illam metaphoram non videtur relinquendi modus conveniens ad diem septimum explicandum. Propter hæc ergo sententia illa Augustini, et propter nimiam obscuritatem et subtilitatem ejus difficultis creditu est: quia verisimile non est Deum inspirasse Moysi, ut historiam de creatione mundi ad fidem totius populi adeo necessariam per nomina dierum explicaret, quorum significatio vix inveniri, et difficillime ab aliquo credi posset. Fundamenta vero Augustini partim, capite præcedenti, soluta sunt, partim pendunt ex declaratione operum singularum dierum, ut ibidem dixi.

CAPUT XII.

UTRUM DIES NATURALES CREATIONIS MUNDI REIPSA SEX FUERINT, SICUT NUMERANTUR IN GENESI.

1. Prima opinio negans duplice via proposita. — **Primo via defenditur a Cajetano.** — **Fundamentum ejus ex Genes.** — Aliqui catholici scriptores, licet fateantur Moysem, in cap. 4. Gen., locutum esse de die naturali, nihilominus negant opera ibi narrata esse facta sex diebus naturalibus, sicut verba Genesis sonare videntur; sed dicunt omnia esse facta intra unum diem; recenseri autem ac si essent sex diebus facta, non quia ita facta sint, sed quia si per moram sex dierum fierent, ita essent distribuenda. Hæc autem opinio duobus modis excogitata est. Prior convenient

cum Augustino in hoc: quod omnia ponit simul in primo instanti creationis facta, solumque differt in explicatione dierum, quia non explicat de diebus spiritualibus, sed de diebus naturalibus et sensibilibus. Dicit tamen non fuisse sex, sed unum sexies repetitum per comparationem ad res conditas. Et hanc opinionem defendit Cajetanus, Genes. 4, in explicatione primi diei, in fine, et in initio capituli 2. Fundatur præcipue in illis verbis cap. 2: *Iste sunt generationes cœli et terræ, quando creata sunt in die, quo fecit Dominus cœlum et terram, et omne virgultum agri, etc.*, ubi primum ponderat verbum illud, *in die quo*, nam inde colligit fecisse Deum cœlum et terram, in uno die, quo fuit etiam ponderatio Augustini, lib. 5, Genes., a principio, et aliis multis locis: secundo ponderat Cajetanus illa verba, *et omne virgultum agri*, per quæ declarari putat loqui Moysem de cœlo et terra non nudis et informibus, sed cum toto ornatu, quem per sex dies accepérunt, ac denique prout includunt non tantum simplicia corpora, sed etiam mixta, nam virgulta agri mixta sunt; unde ultius infert declarasse Moysem per illa verba opus antea narratum in tertio die, in uno et eodem die cum cœlo et terra factum esse, et per hoc etiam significasse, idem esse intelligendum de omnibus aliorum dierum operibus: ac denique concludit, etiam omnia opera, quæ in primo die dicuntur facta, non successive per discursum ejus fuisse facta, sed simul in principio illius diei. *Quia idem est (inquit) iudicium quoad simultatem temporis cum creatione cœlorum, et terra productis tertio die, et aliis diebus*, et similiter eadem erit ratio de productis in uno die quoad simultatem temporis in productione sua.

2. Secunda via est Cani apud Molinam. — At vero Cano, (ut Molina refert) in aliis conveniens cum Cajetano, in hoc ultimo differt. Fatiemur enim diem, de quo Moyses loquitur, esse naturalem, et in re fuisse unum tantum sexies repetitum: nihilominus tamen dicit in illo die non fuisse omnia simul facta, sed cum aliqua successione in partibus illius diei. Quam successionem solum in productione mixtorum putat esse necessariam, quia expresse narrantur facta ex materia præjacente, ut in capite decimo, expendimus; de cœlis vero, et elementis prout nunc sunt, putat simul esse facta in illo die, in ejus principio. Interrogatus autem, quo vero sensu potuerit Moyses dicere, sex diebus esse facta, quæ uno tantum die facta sunt, respondet subintelligendo conditionem, et